

Fricties

Hoewel ons land nog zo'n 750.000 werklozen telt, zijn er steeds meer geluiden te horen over een toenemende krapte op bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt. Er is vooral een gebrek aan enkele specifieke categorieën hooggeschoolden, zoals automatiseringsdeskundigen en belastinginspecteurs. Maar ook in de lagere beroepsgroepen, met name in de metaalsector, doen zich nijpende tekorten voor. Uit een enquête die het NIPO in opdracht van het Koninklijk Nederlands Ondernemers Verbond heeft uitgevoerd, bleek zelfs dat het midden- en kleinbedrijf te kampen heeft met rond de 100.000 moeilijk vervulbare vacatures 1). De vraag die zich opdringt is hoe dergelijke fricties te rijmen zijn met de ongekend hoge werkloosheid.

Vooropgesteld dient te worden dat een aantrekkende conjunctuur altijd leidt tot bepaalde spanningen op de arbeidsmarkt. Vanaf het voorjaar van 1984 is de afbrokkeling van de werkgelegenheid langzaam maar zeker tot staan gebracht en is het aantal werklozen met bijna 100.000 afgenomen. Het percentage goed bemiddelbare arbeidskrachten is daarmee flink gedaald, hetgeen per definitie leidt tot toenemende fricties.

Een tweede oorzaak betreft de klassieke stellingname dat te hoge arbeidskosten een optimale allocatie in de weg staan. Het is vooral het, naar internationale maatstaven gemeten, zeer lange „bruto-nettotraject” dat ons hier de das omdoet. Bij het minimumloon bestaat 40% van de loonkosten uit belastingen en sociale premies, bij het modale inkomen is dit ruim 50%, terwijl het percentage voor bovenmodale inkomens oploopt tot 65. De marginale lastendruk voor de verschillende inkomensgroepen schommelt zelfs rond de 70% 2). Vanwege dergelijke hoge tarieven kunnen werkgevers er voor terugdeinzen (vaste) arbeidskrachten in dienst te nemen. Vandaar het vaak gehoorde pleidooi voor een verlaging van de loonbelasting of voor een premiehefving op toegevoegde waarde in plaats van op arbeid.

Een derde factor is de trage prijsaanpassing op de arbeidsmarkt. De diverse instituties, waardoor een verzorgingsstaat gekenmerkt wordt, kunnen flexibele beloningsvoeten die de wet van vraag en aanbod reflecteren, in de weg staan. Het afschaffen van het minimumloon en sterk gedecentraliseerde loonafspraken zouden de situatie kunnen verbeteren. Met enige jaloezie wordt in dit verband vaak naar de VS gekeken, waar verfijnde koppelingsmechanismen en allerlei andere verworvenheden van de verzorgingsstaat niet bestaan, maar waar de laatste jaren wel miljoenen arbeidsplaatsen zijn gecreëerd. Het merendeel van die banen betreft evenwel laaggekwalificeerde arbeid die zeer mager beloond wordt. Het is een uiterst controversiële zaak of wij het Amerikaanse arbeidsmarktmodel zouden moeten overnemen.

Een soortgelijke kwestie is de hoogte van de sociale uitkeringen. Ook hier kan weer een blik op de VS geworpen worden waar de sociale voorzieningen op een dusdanig peil staan, dat werklozen haast wel gedwongen zijn om alles wat voorhanden is, hoe vervelend of „onpassend” ook, aan te pakken. Daarbij past dan ook nog de aantekening dat, hoewel op theoretische gronden een samenhang tussen de hoogte van de uitkeringen en de duur van werkloosheid verondersteld kan worden, dit empirisch lang geen uitgemaakte zaak is.

Een vijfde factor, waar vorig jaar veel over te doen was, is de (vermeende) geringe mobiliteit van de Nederlandse werknemer. De president van De Nederlandsche Bank, dr. Duisenberg, zwengelde hierover een discussie aan, maar hij werd van verschillende kanten op overtuigende wijze van repliek gediend. Uit onderzoek blijkt dat werkzoekenden zeer wel bereid zijn om eventueel te verhuizen of heen en weer te gaan reizen 3). Bovendien is het de vraag of er door massale migraties niet andere fricties ontstaan of verdringing van lokale werkzoekenden plaatsvindt.

Een punt dat de laatste tijd sterk in de belangstelling staat is het vraagstuk van de starre arbeidscontracten. „Flexibilisering” is momenteel het wachtwoord in economien. Het aantal uitzendkrachten en afroepcontractanten neemt ongekende vormen aan. Op korte termijn wordt hiermee wel de nood gelenigd, maar volwaardige arbeidsplaatsen worden er niet mee gecreëerd. Een onderzoek naar organisatievormen die een zekere versoepeling van contractuele verplichtingen inhouden zonder dat dit voor de betrokken werknemers tot uitwassen leidt, is dringend gewenst.

Een laatste oorzaak die genoemd moet worden ter verklaring

van toegenomen fricties is het slecht op elkaar aansluiten van onderwijs en arbeidsmarkt, of wel het *scholingsprobleem*. De toenemende complexiteit van verschillende werkzaamheden vereist vaak heel specifieke kwalificaties. In alle redelijkheid kan van het onderwijs niet verwacht worden dat het ogenblikkelijk inspeelt op de zeer dynamische technologische ontwikkelingen. Van werkgeverszijde mag enige bereidwilligheid worden verwacht zelf initiatieven te nemen om scholingsproblemen te ondervangen. In een tijd van een groot arbeidsoverschot hebben ondernemers de neiging zich op dit gebied niet al te veel moeite te getroosten. De Industriebond-FNV constateert zelfs een „weezin” tegen investeren in menselijk kapitaal. Ook minister De Koning klaagt over werkgevers die zich verdringen rond bepaalde categorieën hoog opgeleide mensen, in plaats van de schaarste op deelmarkten te bestrijden door de scholing van minder specifiek opgeleid personeel ter hand te nemen. Ook de overheid kan natuurlijk haar steentje bijdragen via om-, her- en bijscholing, maar daarbij moet wel goed opgepast worden dat van „hogehand” geïnitieerde scholingsprojecten tot verdringing van andere categorieën (kansarme) werkzoekenden leiden. Om deze reden heeft de vakbeweging zich onlangs tegen een uitbreiding van het jeugdonthoofdingsplan uitgesproken.

Het geheel overziende zijn de mogelijkheden om de partiële spanningen op de arbeidsmarkt te verminderen en de massale werkloosheid substantieel te doen dalen, beperkt. Misschien zouden we wat meer, met alle offers van dien, de „Amerikaanse weg” op moeten gaan. Een zekere flexibilisering van de arbeid, meer marktconforme loonvoeten alsmede een verlaging van de lastendruk lijken het meest in aanmerking te komen. Wanneer er op deze terreinen successen worden geboekt, kunnen de knelpunten op de arbeidsmarkt verminderen en hoeft er ook minder vrees te bestaan voor een loonexplosie.

Toenemende fricties kunnen immers leiden tot forse looneisen die zich, net als de „400-guldengolf” in 1970, als een olievlek over de gehele economie uitbreiden. Minister Rietkerk heeft gewaarschuwd dat dit de werkgelegenheid in de collectieve sector ernstig zou bedreigen, terwijl de vakbeweging voor de marktsector de bui ziet hangen. Ook zij beseft dat een loongolf onherroepelijk ten koste gaat van de werkzoekenden. Vooral de langdurig werklozen dreigen dan steeds meer het kind van de rekening te worden. Vanaf het begin van de jaren tachtig is hun aantal drastisch gestegen. Momenteel zijn er 410.000 mensen (ca. 45% van het totale aantal werklozen) een jaar of langer werkloos. Daarvan is meer dan de helft zelfs langer dan twee jaar werkloos. Bovendien geldt: hoe langer werkloos, hoe geringer de kans ooit nog aan het werk te komen. Wil de samenleving deze groep werklozen niet definitief afschrijven, dan zijn speciale maatregelen en loonkostensubsidies onontbeerlijk. Een verdringing van andere groepen werkzoekenden moet voorkomen worden door – wat voor alles nodig is – een substantiële groei van het aantal arbeidsplaatsen.

Dit laatste kan slechts gerealiseerd worden door middel van economische groei gecombineerd met het voortzetten van het proces van arbeidsduurverkorting. Ook de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek concludeert in haar pas verschenen rapport *Werk voor allen* 4) dat eerst bij een economische groei van 4% de werkloosheid ook zonder verdergaande arbeidsduurverkorting bevredigend kan dalen. Het is te vroeg om arbeidsduurverkorting „uit de mode” te verklaren.

J.H. Hoogteijling

1) KNOV, *Samenvatting van de resultaten van een onderzoek naar moeilijk vervulbare vacatures*, Rijswijk, oktober 1985.

2) A.G.J. Haselbekke en A.P. Ros, *Het bruto-nettotraject*, *ESB*, 30 oktober 1985, blz. 1094.

3) Zie o.a. P.K. Doorn en A. Kempers-Warmerdam, *Mobiliteit op de arbeidsmarkt van werkenden en werklozen*, *ESB*, 1 mei 1985, blz. 416-419.

4) OSA-Rapport 1985, *Werk voor allen*, Den Haag, 1985.